

שלושה ביטויים לשכחת התורה על פי תנא קמא

ומביא (תנא קמא) הכתוב (עמוס ח,יב): "ישוטטו לבקש דבר ה' וגו'". רוצה לומר כי נתרחק השם יתברך לגמרי מישראל. כי הקירוב אל השם יתברך הוא על ידי שלושה דברים:

האחד - הוא על ידי האמצעי, שהיא התורה (=ההלכה), שהיא אמצעי בין השם יתברך ובין ישראל, כמו שהתבאר למעלה דבר זה באריכות⁶⁵⁰.

והדבר השני - הוא מצד הנמצאים (עם ישראל), שמצד גדולתם ורוממותם ומעלתם יש להם דבקות בו יתברך. וזהו כאשר יהיה הקץ, ויחזרו ישראל לרוממותם וגדולתם כאשר היו בראשונה⁶⁵¹.

והשלישי - מצד השם יתברך, היא הנבואה, שנתן השם יתברך רוחו, ומוריד אותה על האדם⁶⁵².

וכל אחד ואחד בחינה מחולקת לעצמו.

ואלו שלושה דברים, כוללים כל חלקי הדבקות, כאשר תבין⁶⁵³.

הערות - ילמד ענוים דרכו

650 היינו שלומדים כל התורה כולה, ולא כפי שהיה בימי הגלות שחלקים רבים נזנחו ולא נלמדו. מכאן שיש ערך גדול להקפת כל התורה כדי לזכות לקרבת ה'.

651 כבר נתבאר בפרקים קודמים שמסיבה זו לא ניתנה התורה לאבות אלא רק כשהאומה הגיעה לשלמותה. התפרקות האומה בסוף ימי בית ראשון ואי חזרת רוב האומה לארץ בימי בית שני הביאו לריחוק השכינה, ולאי קיום הבטחת ה' שהשכינה תחזור: "רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוךך" (עייני כוזרי ב,כד). ועייני עוד נצח ישראל פרק סג.

652 על כן צריכה סנהדרין לשבת במקום מזבח: "ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה'". זו הסיבה שרוב בעלי המסורה היו נביאים. אף שלא השתמשו בנבואה להכריע הלכה, עצם קרבתם לה' הביאה שהשכינה סייעה להם לכוון לרצון ה' (עייני כוזרי ג, לט-מא; רמב"ן דברים יז, א; שם יט, ט; במדבר יא, טז). ובבית שני היו משתמשים בבת קול וברוח הקודש.

653 המהר"ל כאן קובע שכדי שמעשה המצווה יהיה "פעולה אלוהית" שמזככת ומתקנת, קיימים שלושה תנאים: א. מקור הציווי יהיה הקב"ה - ולזה צריך גילוי נבואי (עייני כוזרי א, עט); ב. יש מצווה ברורה ומדויקת על פי כל פרטי ההלכה (גם זה שם); ג. מי שיקבל את התורה ויעשה את המצווה יהיה בעל מוכנות והתאמה סגולית אל התורה (עייני כוזרי א, כו; א, קא-קג). לכן גילוי התורה בא רק כאשר יש נבואה שמאפשרת שהמקור המצווה יהיה האלוה, ושיש בירור הלכתי אמיתי לפרטי המצווה, ושמי שיעשה את המצווה יהיה מי שצווה לעשותה, כי רק הוא מתאים לכך. למשל: במצוות הקרבת הקרבן צריך שיהיה ציווי מה' להקריב (ולא כמו נדב ואביהוא שהקריבו אש זרה אשר לא ציווה אותם); צריך להקפיד על כל פרטי הקרבן שיעשו כהלכה (כמו שבירר משה בעניין שרפת פר החטאת); וצריך שמי שיעשה יהיה מי שצווה, שהם הכהנים (ולא כמאתים וחמישים איש מקריבי הקטורת שלא היו מוכנים לעבודת הקטורת ועל כן נשרפו). ז"ל הרמח"ל בדעת תבונות סימן קנח: "אף על פי שישאל כבר מוכנים הם מצד עצמם להיות לעבודתו ית'... אמנם כוח העבודה עצמה אינו ניתן להם אלא מידו ית'. וזה מה שניתן להם בשעת מתן תורה... ותראי שזהו עניין הפרש שבין המצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה. כי האדם המצווה - יש כוח בידו, מסור ממנו ית',

כי הדבקות הוא על ידי האמצעי - שהוא הברית, שהוא התורה. ואם אין תורה, אין כאן דבקות.

וגם על ידי השם יתברך הוא הדבקות, שהוא מתחבר להם, ואז באה הנבואה על ישראל⁶⁵⁴. וכאשר אין כאן נבואה, אין השם יתברך מתחבר להם.

וצריך שיהיה המקבל גם כן מוכן לזה, וזה כאשר ראויים לחשיבות ומעלה, וזה כאשר יהיה הקץ, שאז ישראל מוכנים.

ולכך אמר כי כל אלו אינם נמצאים.

אמנם⁶⁵⁵ עיקר פירוש זה כאשר פירשנו במקומו, כי מה שאמר "דבר ה'" - זו הלכה, "דבר ה'" - זה הקץ, "דבר ה'" - זו הנבואה - אין הפירוש (של "דבר ה'" - זה הקץ) כמו מה שכתבו התוספות (שבת קח, ב ד"ה דבר), דכתיב (עזרא א, א) "דְּבַר ה' מְפִי יְרֻמָּה", שאין זה קץ (מה שניבא ירמיהו שבעים שנה של גלות - זה היה לגלות בכל), כי ה"קץ" הוא קץ משיחנו (של הגאולה העתידה, שהוא התיקון הסופי שבו תגיע האומה לשלמות מדרגתה).

אבל הפירוש "דבר ה'" כולל תורה נביאים וכתובים, כי כל אלו שלושה הם "דבר ה'". לכך אמר: "זו הלכה" - היא התורה שיש בה כל המצוות, ובירור המצווה היא ההלכה. ואמר, כי אף אם יודעים התורה, לא יהיו יודעים בירור ההלכה.

וכנגד הנביאים אמר: "דבר ה'" - זו נבואה, שלא יהיה בהם הנבואה, וזה כנגד נביאים.

ואמר: "דבר ה'" - זה הקץ, וזה כנגד כתובים. כלומר, כי אף שיהיו יודעים להבין כתובים, מכל מקום הקץ שהוא שייך אל כתובים⁶⁵⁶, והוא נרמז נכתב בספר דניאל (פרק יב), לא יהיו יודעים.

הערות - ילמד ענוים דרכו

שיתקן במעשיו התיקונים המצטרפים בבריאה, מה שאינו כן שאינו מצווה. וראיה לדבר, הכהונה, שהכהן העובד - מתקן כל העולם, וזו שעבד - חילל, וחייב מיתה. ולא עוד, אלא שהכהן עצמו שעבד בלא בגדים הרי הוא כזר. כי הכל תלוי בכוח העליון, הורמא דמלכא, שביד המצווה לבדו. אמנם לא ינתן הכוח הזה אלא למי שהוא מוכן מצד עצמו לקבלו. כי לא ינתן לא לבהמות וגם לא למלאכים, אלא לבני ישראל שכבר הוכנו לזה מתחילה".

654 עיין בחידושי אגדות לב"ב יב, א.

655 כאן הולך המהר"ל לפירוש נוסף של שלוש הבחינות ב"דבר ה'" והן שלוש בחינות בידיעת התורה עצמה: ההלכה, ידיעת הנהגת המשפט וידיעת הנהגת היחוד שפועלת לגילוי הקץ לעתיד.

656 לא רק דניאל שייך להנהגת היחוד והקץ הסופי אלא כל הכתובים. ראש וראשון - ספר תהלים שכולו אפוף בשאיפה העתידית לגילוי מלכות ה' ויחודו. כך גם ספר איוב שרומז לתשובת "צדיק ורע לו" על פי הנהגת היחוד; מגילת אסתר שכל הנהגתה שייכת לביטול המשפט והנהגת היחוד ועל כן היא אינה בטלה אף לעתיד; שיר השירים שמבטא את הקשר של ישראל והקב"ה שאינו תלוי בסדרי המשפט כלל. וכן הלאה.

דוד המלך, אדון בעלי רוח הקודש, היתה נפשו רגישה לנקודת חצות הלילה שבה הגאולה מתחילה להאיר אף שאינה ניכרת במציאות עדיין, והתהליכים הפנימיים ניכרים רק למי שרגיש לגילוי המלכות העתידה. ועל כן דוד הוא שתיקן תיקון חצות שכולו השתוקקות לתיקון עולם.

מסלול 1: יום ב לפרשת בשלה

מסלול 2: יום ד לפרשת בא

ובפרק קמא דמגילה (ג,א) איתא בהדיא, כשבא יונתן בן עוזיאל לתרגם כתובים, אחר שתרגם נביאים, יצאת בת קול ואמרה, דיין⁶⁵⁷. וקאמר: "מאי טעמא? משום שיש בו הקץ" - פירוש בספר דניאל הוא הקץ (רש"י שם).

ולא קאמר שלא רצה לתרגם דניאל מפני הקץ, אלא הקץ ראוי שיהיה דווקא בכתובים, והוא סוד עמוק ומופלג⁶⁵⁸. ואילו היה מתרגם כתובים, אף אם לא היה מתרגם דניאל, היה מתחיל לתרגם דבר שבו הקץ הזה, והיינו "כתובים".

ו(כ)נגד אלו זכר אלו שלושה דברים, שכל אחד הוא עיקר. כי ההלכה - הוא עיקר בתורה, והנבואה - עיקר בנביאים, והקץ - עיקר בכתובים. והוא פירוש ברור ואמת.

שאלות מנחות:

- ◆ מהם התנאים שבעבורם המעשים הופכים ל"פעולות אלוהיות"?
- ◆ לפי הפירוש הראשון, מה מסמל "הקץ"?
- ◆ מה תפקיד תורת משה על פי הפירוש השני של המהר"ל?
- ◆ מה באים הנביאים ללמד אותנו?
- ◆ מה מטרת ספרות הכתובים על פי המהר"ל?

הערות - ילמד ענוים דרכו

657 מגילה ג,א: "ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים - יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ונודעוהו ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. יצתה בת קול ואמרה: מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר: אני הוא שגלית סתריך לבני אדם; גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל (כי לא כל סדרי המשפט ברורים, ויש דברים שהם סתומים, וכל אחד מפרש את סיבת הפורענות אחרת מחברו, ורק ראיית הנביא נותנת את הפירוש הנכון למאורעות). ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים, יצתה בת קול ואמרה לו: דיין! מאי טעמא - משום דאית ביה קץ משיח. מאי שנא דאורייתא דלא אזדעזעה, ואדנביאי אזדעזעה? דאורייתא מיפרשא מלתא, דנביאי איכא מילי דמיפרשן, ואיכא מילי דמסתמן...

'וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה, אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו בהחבא'. מאן נינהו אנשים? אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא: זה חגי זכריה ומלאכי. אינהו עדיפי מיניה, ואיהו עדיף מיניה. אינהו עדיפי מיניה - דאינהו נביאי, ואיהו לאו נביא. איהו עדיף מיניה - דאיהו חזא ואינהו לא חזו".

658 התורה כתובה באופן שניתן להבין אותה לחלוטין על פי הפשט. בנביאים כבר יש משלים אבל עם הסבר לעתיד. ובכתובים הכל סתום וחתום. והטעם פשוט, כי בתורה ישנו מערך המצוות והוא צריך להיות גלוי לאדם בשכלו, כדי שיוכל לקיים. וישנה ראיית הנביאים שרואים את הנהגת המשפט האלוהי, לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו, וזו ידיעה שנסתרת בטבע אבל מתגלית על ידי הנביא. אבל ישנה הנהגה הפנימית יותר מהנהגת המשפט, והיא הנהגת היחוד - שמסוכבת את כל הדברים אל התקון הכללי הסופי, והנהגה זו נסתרת אף מהנביאים, עד ששואלים מדוע צדיק ורע לו וכו' (שזה בא מהנהגת היחוד כמבואר בדעת תבונות סימן קסו).